

GLASNIK ZEMALJSKOG MUZEJA U SARAJEVU

Sveska XV—XVI, 1960—1961 (Arheologija)

Dr M. Garašanin: Pontski i stepski uticaj u Donjem Podunavlju i na Balkanu na prelazu iz neolitskog u metalno doba.

Ovaj rad se unekoliko nadovezuje na raniji rad dr M i D. Garašanin, štampan u prošlom broju Glasnika, a naročito ukoliko se oba odnose na utvrđivanje uticaja stepskih plemena iz Rusije na naše zemlje u periodu oko 2000 godina p. n. e. Autor utvrđuje da su pripadnici stepskih plemena, kao stočari, imali uslova da pojačanim kontaktiranjem između sebe vremenom stvore jaku i jedinstvenu kulturu, koja je, iz istih razloga, pokazala jake ekspanzionističke tendencije na zapadne krajeve, te se uticaji ove kulture sreću i u Bosni i Hercegovini u ranom bronzanom dobu.

Đ. Bazler — Đ. Janković: Paleolitsko nalazište Uščić u Kulašima.

Na ovom lokalitetu, uz prugu Dobož—Banja Luka, vršena su arheološka iskopavanja na 8 sondi u toku 1958. i 1959. godine. Tom prilikom pronađene su paleolitske kremenice sa tragom čovjekovih ruku. Kamenice pripadaju periodu kasnijeg paleolita (W II stadijal — W II/III interstadijal), a u vremenu između 219—25000 godina p. n. e.

Dr A. Benac: Neolitski telovi u sjeveroistočnoj Bosni i neki problemi bosanskog neolita.

Dr A. Benac daje iscrpniji sud i izvještaj o neolitskim nalazima na lokalitetima Grbača i Matić, o kojim je već ranije pisao. Matić (Orašje), a treći lokalitet, o kome se najviše govori, nalazi se u selu Koraju (Ugljevik). Na njemu su, za razliku od prva dva na kojim su vršena samo sondažna ispitivanja, vršena manja sistematska istraživanja. Ovaj lokalitet obiluje keramičkim nalazima, te je keramografiji posvećena naročita pažnja u radu. Iznoseći pregled kulturnog inventara nalazišta Varoš u Koraju autor prelazi na uža i šira kompariranja Varoši sa ostalim neolitskim nalazištima, te utvrđuje naročitu srodnost Varoši sa Gor. Tuzlom,, s tom razlikom što je Varoš za čitav jedan stratum starija od Gor. Tuzle. Upoređivanjem nalazišta dolazi do jasnije slike »neolitskog kompleksa sjeveroistočne Bosne«, ističući nalaze iz Varoši i iz Gor. Tuzle kao najvrednije. Dalje, on daje izvjesnu korekciju ranijih mišljenja o nalazima u Gor. Tuzli i proširuje naše saznanje o vremenski bliskim nalazima butmirske kulture i Vinče, čije odbljeske nalazi i u sjeveroistočnoj Bosni (Balkansko—anadolski neolitski kompleks), dajući na taj način pokušaj sintetičkog sagledavanja genetičkog problema neolita u Bosni.

B. Čović: Rezultati sondiranja na praistorijskom naselju u Gornjoj Tuzli.

Pored izvještaja autor na kraju donosi i svoja razmatranja o problematici bliskoj onoj koju tretira i dr Benac, te se ova dva rada nadopunjuju. Sondažna iskopavanja u G. Tuzli vršena su kroz nekoliko godina (1955—1958) i dala su bogate rezultate na osnovu kojih pisac uspijeva da dokumentovane pretpostavke o kulturno-etničkom profilu stanovništva G. Tuzle u periodu od 3500—4500 godina p. n. e. Zadržava se na odnosu starčevačke (starije) i vinčanske (mlađe) kulture uočavajući njihovo preplitanje na na-

lazištima sjeveroistočne Bosne. Dr Benčev i Čovićev rad o našem neolitu zapažen su prilog osvjetljavanju komplikovanih problema neolitske kulture, ne samo našeg užeg područja već i šireg bacajući nove svjetlosti na mnoge probleme, kao što je Čovićevu potkrepljenje ranije iznijetog mišljenja da je vinčanska kultura prije eneolitska (prelazni period neolit — metalno doba), nego srednje i kasno neolitska, što potkrepljuje utvrdivši nalaz bakra u Gor. Tuzli.

Područje sjeveroistočne Bosne postaje, kao što vidimo, arheološki sve interesantnije. Koristeći se ovom prilikom, skrećemo pažnju na interesantan arheološki lokalitet na Jablan-gradu (Mezgraju — Ugljevik) gdje bi se pretpostavljamo, mogle pratiti smjene kultura od najranijeg srednjeg vijeka do neolita. (Ulomci crnokeramičkih posuda sa jednom nogom).

P. Korošec: Rasprostranjenost slavonske kulture.

Registrujući sva dosada poznata nalazišta tzv. slavonske kulture (termin suviše uzak) autor daje pregled njenih odnosa sa savremenim kulturama, ilustrujući to sa jednom kartom na kojoj su ubilježeni svi lokaliteti slavonske kulture. Nalazišta dijeli na užu krug (Srem, Slavonija i južna Mađarska), na nalazišta gdje se slavonska kultura miješa sa ostalim kulturama, i na nalazišta sa slučajnim elementima slavonske kulture (Italija). Autor datira procvat ove kulture na kraj bakarnog i početak bronzanog doba.

Z. Marić: Vis kod Dervente, naselja kasnog bronzanog doba. Otkopavanja na ovom nalazištu vršena su 1958. i 1959. god. Autor utvrđuje usku vezu Visa sa nekim starijim nalazištima u Nemačkoj i, što je naročito interesantno, u Makedoniji, te uglavnom na osnovu keramičkih nalaza, datira nalazište u prvu HA-perioda (kasno bronzano doba).

Dr I. Čremošnik: Prethodna istraživanja na rimskom lokalitetu na Paniku. U vezi sa predstojećim potapanjem gornjeg bazena Trebišnjice na Paniku je izvršeno manje sondažno otkopavanje kako bi se dobila jasnija slika ranije evidentiranog rimskog nalazišta. Ustanovljeno je da se radi o većem rimskom naselju (površine oko 20 ha), koje se može, po do sada datiranim nalazima, pripisati kasnoj antici III v. Pronađeni su ostaci fresaka, keramike, stakla, mozaika i hipokaustičkog sistema zagrijavanja prostorija. Autor uočava grčke uticaje na »malom hramu«, a, zbog izvjesne rustičnosti zvedbe zidova, fresaka i mozaika, pretpostavlja da se radi i o jakim autohtonim uplivima. Otkopavanja su izvršena na tri lokaliteta: Potkućnica, Crkvina (jezgro naselja) i Prlo (groblje na periferiji naselja) gdje su pronađeni temelji manjeg hrama, dvije grobnice i jedna stambena zgrada.

Lj. Kojić: Nalazi fresaka iz grobnice na Prlu. Na osnovu stilskih elemenata autor uspijeva da fragmente fresaka, koji su nađeni u grobnici na Prlu, datira u period između 220—260. g., kada u rimskom freskoslikarstvu preovlađuje iluzionistički stil. Od pronađenih fragmenata ističe se detalj jedne glave.

Dr I. Čremošnik: Nalazi bojene keramike u BiH u rimsko doba. U ovom radu se raspravlja o jednoj vrsti bojene rimske keramike koja je na našem području nađena kod Ilidže, Putičeva kod Travnika, Čapljinje, Kalinovika, Turbeta, Đelilovca, Bugojna i Doboja. Ona je dosada bila neobjašnjena, te autor ovim radom veže bojenu keramiku ove vrste za la-

tensko i keltsko doba, a, putem komparacija sa drugim nalazištima u Evropi, djelimično rasvjetljava zagonetku njenog postojanja na našem tlu sve do rimskog doba.

V. Pašvalini: *Bronzana votivna ruka iz Sasa*. Predmet je nađen u rudniku Sase (Domavija) kod Srebrenice i ukrašen je reljefnim predstavama životinja. Ruka pripada grupi sličnih motiva iz kruga štovatelja boga Sabazija, naročito poštovanog kod Rimljana. Nalaz indirektno upućuje pisca na zaključak da je u Domaviji bila kulturna zajednica ove sekte a možda i njihov hram.

D. Sergejevski: *Bazilika u Mokrom*. O ovoj bazilici nije se mnogo znalo sve do njenog otkopavanja 1958. godine. Tada se pokazalo da se radi o ranohrišćanskoj bazilici »bosanskog tipa«, kvadratične osnove sa većom apsidadom na centralnom brodu. Autor je datira u V vijek, u vrijeme kada su nastale i ostale bazilike u Bosni. Dalje, pretpostavlja da je bazilika dva puta prepravljena i da je druga popravka pala u period dolaska Slovena, te izvodi zaključak da je bazilika bila još dugo u upotrebi i poslije dolaska Slovena.

Dr J. Petrović: *Novi arheološki nalazi iz doline Gornjeg Vrbasa*. U izvještaju se govori o zaštitnim i ispitivačkim radovima koji su obavljani na lokalitetu Crkvina kod Bugojna (nađeni ostaci grobnice sa polihromnim malterom, rimska opeka sa tekstom »BIS-TUES«, šuplje opeke itd.) i na Glavici iznad Gornjeg Vakufa, gdje je nađena jedna rimska nadgrobna ploča i temelji jednobrodne crkvice. Autor ne daje konkretnija datiranja nalaza.

Dr J. Werner: *Ranokarolinška pojasna garnitura iz Mogorjela*. Garnitura je nađena uz oblu kulu još pri prvim otkopavanjima na Mogorjelu i do sada se nalazila u Zemaljskom muzeju neispitana. Autor smatra da su u VIII ili IX v. u obloj kuli na Mogorjelu bili smješteni slovenski feudinci, koji su ovu srednoevropsku garnituru mogli pribaviti poklonom, trgovinom ili plenom.

N. Miletić: *Nekropola u selu Mihaljevićima kod Rajlova*. Iskopavanja u Mihaljevićima obavljena su 1066. g. (Glasnik Zem. muz. 1956.-57.) i 1958. g. o čemu se sada podnosi izvještaj. Otkopana su 42 groba. Nalazi su oskudni, ali autor ipak uspijeva da nekropolu datira u vremenski interval između XII—XVI v. Iskopavanja će se nastaviti.

M. Vego: *Novi revidirani natpisi iz Hercegovine*. Revidirani su natpisi iz Ledinca. Kočerina (autor ga datira u 1410—11. g.), Mokrog kod Lištice, Drežnice (radi se o zapisu vojvode Mastana koji datira u 1355—57. g.), Stolica, Graca, Blagaja, (uz obilje pretpostavki, ponekad suviše hipotetičnih), natpis sa kamena stolice u Kosoru kraj Blagaja, natpisi iz Vranjeva i Moševića kod Neuma, Oplićića, Han-Pobrdce, Kruševa kod Stoca, Radimlje, Svitave, Kruševa kod Mostara, Humi-Lišana, (ovaj natpis prvi put je objavljen), Arapa, Graca, Hutova i natpis iz Doljana kod Čapljine. Na kraju autor daje rezime i ustanovljava da na 46 revidiranih natpisa, uglavnom iz oblasti Zapadne Hercegovine, dolazi 30 natpisa sa urezanim krstovima. Zatim se koristi prilikom da ovu činjenicu suprotstavi ranijem mišljenju o vjerskoj pripadnosti stanovništva srednjovjekovnog Huma.

P. Anđelić: *Revizija čitanja Kulinove ploče*. Ranije čitanje Truheke, Čorovića i Stojanovića, koji su se bavili čitanjem teksta sa ploče iz Mihačionvića, autor nastoji da ispravi u detaljima i zalaže se za mišljenje da se Kučevsko Zagorje, spomenuto u tekstu ploče, ne treba tražiti u istočnoj Srbiji, već u okolini Visokog, te datira ploču oko 1194. godine.

J. Kovačević: *Prvi klesari ćirilskih natpisa na Balkanu*. U ovoj raspravi autor se letimično dotiče najstarijih ćirilskih natpisa, a naročito se zadržava na povalskoj ploči sa Brača, u kojoj je prvi put u ćirilskom natpisu spomenuto ime klesara — Radona, za-

tim na ploči Kulina bana, dajući vrlo interesantno tumačenje plastičnih krugova sa krstom ispod teksta ploče, objašnjavajući ih kao pečate ili prostore namijenjene potpisivanju svjedoka, te na taj način ovu vrstu natpisa veže za formu pisanih povelja. Istom prilikom daje svoje čitanje spornog dijela teksta na kraju drugog reda na Kulinovoj ploči, smatrajući da ključnu riječ treba čitati »Ougrom« (Ugrima), što nam se čini najbliže istini.

Majstoru Bratanu, klesaru natpisa župana Grda iz Polica, pisac pripisuje i natpis kneza Miroslava iz crkve sv. Petra u Bijelom Polju, a izvjesne stilske sličnosti vidi i između ova dva natpisa i natpisa majstora Radone. U širem krugu uz ove natpise stavlja i Kulinovu ploču iz Muhašinovića,

J. Kovačević: *Nadgrobni natpisi i reljef kaznece Nespine*. U prvom dijelu ovoga rada iznosi se novo tumačenje početka natpisa, koje umnogome mijenja i smisao teksta, s tim što autor predlaže da se umjesto »u ime velikoga kaznece« početak natpisa treba da čita »u me (enklitički oblik od »u mene«) velikoga kazneca...« U objašnjenju plastične predstave lova na divljeg vepra vidi retardirane romanske uticaje i simbolično značenje.

Na kraju sveske kraće priloge donose: A. Zelenika (Nalaz rimskog nadgrobnog spomenika u Humcu kod Ljubuškog), V. Paškvalini (Rimski andgrobni spomenik iz Borasa), V. Nikolić (Rimski sarkofag iz Šargovca kraj Banja Luke), a P. Anđelić piše o novim nalazištima iz rimskog doba u Neretvi.

Z. Kajmaković

»ZAŠTITA SPOMENIKA KULTURE U JUGOSLAVIJI«, Izdaje: Novinsko preduzeće »Kultura«, Beograd, 1961. godine.

Kraća publikacija pod naslovom »Zaštita spomenika kulture u Jugoslaviji«, izašla je ove godine, s namjerom da posluži kao nužna informacija svim faktorima zainteresiranim za pitanja stanja i zaštite spomenika kulture u našoj zemlji. Publikacija sadrži Izvještaj Odbora za prosvjetu Saveznog vijeća Savezne narodne skupštine o pretresu elaborata o stanju i problemima u oblasti zaštite spomenika kulture, elaborat »Stanje i problemi u oblasti zaštite spomenika kulture« informaciju o organima i ustanovama zaštite, i tekst Opšteg zakona o zaštiti spomenika kulture. Uz manji broj fotoilustracija, na kraju knjige pridodata je karta Jugoslavije s ucrtanim oznakama: tvrđava, arheoloških nalazišta, crkava, drvenih crkava, mostova, džamija, grobnih nekropola, stambenih građevina i spomenika narodno-oslobodilačkog rata.

Redakcionu grupu za pripremu izdavanja ove publikacije, koju je formirao Odbor za prosvjetu Saveznog vijeća Savezne narodne skupštine, sačinjavali su: Stanka Veselinov, Ljubica Mihić i Tanasije Mladenović — savezni narodni poslanici, Vlada Mađarić, direktor Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture i Mile Novaković, savjetnik u Odboru za prosvjetu Saveznog vijeća Savezne narodne skupštine.

Instruktivnost i nesumnjivo veliki značaj kojega će u perspektivi razvoja službe zaštite spomenika kulture imati zaključci i preporuke do kojih je došao Odbor za prosvjetu Saveznog vijeća Savezne narodne skupštine, i s njima upoznao plenum Saveznog vijeća, daju joj oznake jedne nadasve društveno korisne i aktuelne stručno-informativne publikacije.

Na inicijativu Odbora za prosvjetu, Savezni institut za zaštitu spomenika kulture, u saradnji sa Sekretarijatom Saveznog izvršnog vijeća za prosvjetu i kulturu, pripremio je elaborat o stanju i problemima

u oblasti zaštite spomenika kulture s dokumentacijom. Elaborat je pretresen na sjednici Odbora za prosvjetu Saveznog vijeća Savezne narodne skupštine, koja je održana 23. novembra 1960. godine, pa je tom prilikom odlučeno da se plenum Saveznog vijeća upozna sa zaključcima do kojih je Odbor došao.

Odmah na početku zaključaka ističe se bogatstvo FNRJ u spomenicima kulture, koji su često i jedini dokumenti njene historije, društveno-ekonomskih i političkih odnosa i umjetničkih dostignuća. Vremenom i ratovima, mnogi od njih su oštećeni, uništeni i otuđeni. Zbog latentne, višestruke opasnosti koja je prijetila uništenjem i daljnim ugrožavanjem preostalog fonda, i činjenice da u prošlosti nije bilo organizovane zaštite, čuvanja i održavanja spomenika, još u toku narodnooslobodilačkog rata preduzimate su mjere da se to stanje popravi. Donijeti su i pravni akti koji spomenike kulture stavljaju pod zaštitu države, a neposredno, poslije oslobođenja zemlje, 23. jula 1945. godine, donijet je i Zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnjačkih rijetkosti, da bi se uskoro zatim počeli osnivati i zasebni organi za zaštitu spomenika kulture (zavodi).

Unatoč veoma teških ratnih posljedica, razaranja i ekonomske bijede u kojima se našla zemlja poslije oslobođenja, zajednica je uložila velike napore da se spomenici kulture zaštite i očuvaju od daljnjeg propadanja. Prema još neproverenim podacima, za proteklih 15 godina, obavljani su konzervatorski zahvati na oko pet stotina nepokretnih spomenika, za koje je radove utrošeno preko dvije milijarde dinara.

Uparedo s ovim, razvijala se i služba zaštite spomenika kulture. I dok je, na primjer, prije rata u čitavoj Jugoslaviji postojao samo jedan zavod (u Zagrebu), danas se taj broj povećao na 27 takvih institucija. Tendencija takvog porasta ostaje i dalje otvorena, obzirom na činjenicu da pored republika, zavode i druge organe za zaštitu počinju osnivati i narodni odbori srezova, odnosno opština. Paralelno s tim raste i broj ustanova koje, posredno ili neposredno, daju svoj prilog službi zaštite (muzeji, galerije, arhivi, biblioteke). Pa ipak — mišljenje je Odbora — mrežu ustanova za zaštitu spomenika kulture trebalo bi i dalje širiti i upotpunjavati specijalizovanim ustanovama, radionicama, ateljeima, laboratorijima, i snabdijevati ih odgovarajućom tehničkom opremom i stručnim kadrom.

I pored činjenice da možemo biti zadovoljni sa postignutim rezultatima u pogledu izobrazbe stručnih kadrova za ovu oblast, smatra se, da je taj kadar još uvijek malobrojan, i da mu, treba pružiti mogućnosti za dalje stručno osposobljavanje. Osnivanje centara za stručnu izobrazbu konzervatora je — po mišljenju Odbora za prosvjetu — jedan od efikasnih vidova specijalizovanja stručnog kadra za ovu oblast. Zbog toga, Odbor predlaže da nadležni organi za pitanja zaštite spomenika kulture ispitaju mogućnosti sistematskog školovanja novih stručnih kadrova za potrebe ove službe. Od značaja je i pozitivno mišljenje Odbora o potrebi iznalaženja i primjenjivanja stimulativnijeg načina za nagrađivanje stručnog kadra zaposlenog u organima za zaštitu spomenika kulture.

Donošenje novog Opšteg zakona o zaštiti spomenika kulture u FNRJ znači, nesumnjivo, daljnji i veoma snažan doprinos uspješnom razvoju ove društvene aktivnosti. Prije svega zato što zakon utvrđuje ovu djelatnost kao javnu društvenu službu i uvodi društveno upravljanje u ovu oblast. Na taj način, proces širenja mreže organa i ustanova zaštite će se vidno ubrzati, još jasnije utvrditi njihov odnos prema drugim službama, i lakše i preciznije provesti kriteriji zaštite.

Zakonom uvedeno društveno upravljanje u ovoj oblasti će, po mišljenju Odbora, osigurati i još više usmjeriti rad organa i ustanova zaštite u pravcu zadovoljenja kulturnih interesa društva. »Sa stanovišta

vaspitanja omladine veoma je značajno stvarati takvu atmosferu i takav odnos čitave društvene sredine prema spomenicima kulture, tom dragocenom svedočanstvu historije naših naroda, koji će pozitivno uticati i na razvijanje patriotizma i na razvijanje ljubavi i poštovanja prema kulturnom naslijeđu svih naroda Jugoslavije.«

Zbog činjenice da spomenici kulture mogu biti vazni faktori privređivanja, posebno u smislu njihovog korištenja za potrebe turizma i turističkog prometa, mišljenje je Odbora da bi svi faktori — od komune do Federacije — mogli pomoći službi zaštite spomenika, na način da ih povežu dobrim komunikacijama i saobraćajnim vezama, podignu ugostiteljske i turističke objekte, provedu organizovane forme za posjetu spomenicima, i slično tome.

Odbor smatra, također, da radio i televizija, film i štampa, mogu u velikoj mjeri pomoći službu zaštite spomenika kulture na liniji njihovog približavanja najširoj javnosti, stranoj i domaćoj.

Odbor, na kraju, smatra da poboljšanje materijalne osnove službe zaštite spomenika kulture u FNRJ predstavlja jedan od krupnih problema i zadataka kojega treba rješavati. Jer, uprkos činjenice da i dosada utrošena sredstva za ovu granu društvene djelatnosti nisu mala, akutna je potreba odvajanja znatno većih sredstava za efikasniji rad organa zaštite, i nabavku modernije tehničke opreme u pravcu njihovog osposobljavanja da mogu primjenjivati savremene metode u oblasti konzervacije i restauracije spomenika kulture. Po mišljenju Odbora, ovom pitanju treba posvetiti odgovarajuću pažnju, s tim što ga ne bi smjeli dalje odlagati. Ono treba da nađe mjesto u narednom petogodišnjem društvenom planu.

»Zaštita mnogih spomenika — stoji na kraju zaključaka Odbora za prosvjetu — ne bi trebalo da bude u nadležnosti samo komune. Mnogi od spomenika kulture i po svom značaju i po sredstvima koja treba odvajati za njihovo održavanje prelaze njene okvire i materijalne mogućnosti. Zato ovu oblast treba drukčije tretirati od ostalih javnih službi i naći takva rješenja u kojima bi obaveze i odgovornosti za zaštitu spomenika kulture imali i komuna, i republika i Federacija.

Upoznavajući Savezno veće sa stanjem i nekim problemima u oblasti zaštite spomenika kulture, Odbor za prosvjetu predlaže članovima Saveznog veća, kao i svim nadležnim i zainteresovanim organima i ustanovama, društvenim i privrednim organizacijama. da svojim angažovanjem doprinesu još širem, svestranijem i efikasnijem radu na zaštiti kulturno-istorijskih spomenika naše zemlje.«

S. Tihčić

»VARSTVO SPOMENIKOV«, VII, Izdale: Zavod za spomeniško varstvo LR Slovenije, Ljubljana, decembar 1960 godine, strana: 370.

Sadržaj sedmog broja stručnog glasila službe zaštite spomenika kulture Slovenije za period 1958/59. godinu podijeljen je u dva dijela. Prvi, znatno veći, tretira stručnu problematiku zaštite spomenika kulture, drugi, manji, oblast zaštite prirode. Na blizu četirstotine stranica teksta, ova solidno opremljena knjiga, ilustrovana većim brojem fotoreprodukcija, skica i planova, donosi članke i izvještaje svojih redovnih saradnika, stručnjaka-konzervatora službe zaštite spomenika kulture Narodne republike Slovenije, u kojima se razmatraju aktuelni problemi svakidašnje konzervatorske prakse.

U članku »O spomeničkoj problematici Pirana«, Jaroslav Černigoj razmatra, u uvodu, pitanje zaštite i konzervacije starih gradova i za primjer uzima Piran, mali istorijski gradić u Istri, koji je uspio da do danas sačuva nenačetim svoj prvobitni urbanistički

koncept. Zbog navedenog, zaslužuje da ga u cjelini tretiramo kao grad-spomenik i u toj formi štitimo i unapređujemo. Ali, postavlja pitanje autor članka, kakvog bi karaktera trebala da bude ta zaštita? Da li treba da učini Piran muzejom? Svakako da ne, odgovara autor, i zaključuje da Piran treba konzervirati i sačuvati kao istorijski ansambl s njegovom autentičnom urbanističkom strukturom i svim elementima koji mu daju njegovu živu, i specifičnu fizionomiju.

Ivan Komelj u članku »Cistercijski samostan u Kostanjevici na Krki — njegova istorija i konzervatorski radovi« osvrće se na istorijat ovog značajnog spomenika sakralne arhitekture, osnovanog 1234 godine, a onda daje pregled konzervatorskih zahvata na objektu, u međuratno (1929/30, god.) i poslijeratno doba. Članak ing. arh. Milke Čanak, stručnog saradnika Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture u Beogradu, pod naslovom »Konsolidacija samostanske crkve u Kostanjevici«, u kojemu je izložen konzervatorski postupak obavljen na objektu u periodu 1958—1959 god., služi kao korisna dopuna studiji Ivana Komelja, gradeći s njom zaokruženu sliku dosadašnjih konzervatorskih zahvata na ovom, nesumnjivo, jednom od najznačajnijih sakralnih objekata u Narodnoj republici Sloveniji.

Dr Marijan Zadnikar u podužem prilogu »Kripta u Hoči kod Maribora« daje dokumentovan stručni opis zanimljivog nalaza ostataka kripte ispod parohijalne crkve u Hoči kod Maribora. Milan Zeleznik priložio je ozbiljnu studiju »O restaurisanju fresaka«, dok Jaroslav Černigoj u članku »Šempeter po osmih letih« daje detaljan opis projekta rekonstrukcije i arhitektonskog oblikovanja prostora za monumentalne grobne spomenike antičkog perioda otkrivene 1952 godine, arheološki ispitane do januara 1955. Prilog dr. Josipa Klemenca »Šempeterski spomeniki postavljani« ne objašnjava samo tehnički postupak za realizaciju programa rekonstrukcije i ekspozicije ovog značajnog objekta sepulkralne arhitekture rimskog doba u našim krajevima, već istodobno, i u sažetoj formi, daje opis nalaza od oko šest stotina mramornih blokova, koje je trebalo sastaviti u jedinstvenu, organski vezanu cjelinu. Dovršen, on predstavlja nov tip antičkog nadgrobno spomenika koji udružuje u sebi grobnu škrinju za pepel pokojnika i nad njim stojeći baldahin s dvoslivnom strehom. Umjetnička obrada portreta pokojnika upućuje pisca članka na zaključak da isti predstavljaju autentične primjere provincijalne kamenorezačke umjetnosti II st. naše ere, koja je evala u Celeji. Pored grobnice sastavljene iz grobnih škrinja i baldahina, šempeterski spomenik sadrži još jedno, šest metara visoko, zdanje grobne arhitekture nastalo nešto kasnije, u doba kada je materijalno blagostanje Savinjske doline propadalo. Od manjih objekata značajniji su nalazi grobne stele nekog Secundiana i njegove rodbine, grobna ara celjskog edila Vindonija i njegove žene Julije, i manji sarkofazi sačinjeni u pješčani, koji će biti restaurisani, posebno oni s natpisima i portretima rodbine.

Antičko grobište u Šempetru pripadalo je gospodaru vile rustike, djelimično otkopane u ljeto 1947/48 g. Objekat je bio porušen uslijed poplave Savinje oko 260. godine naše ere.

Sve radove oko zaštite, rekonstrukcije, urbanističkog i arhitektonskog rješavanja spomenika kao i sve aspekte njegove prezentacije rješavala je posebna stručna komisija formirana pri Zavodu za zaštitu spomenika kulture Slovenije, sastavljena iz redova stručnjaka raznih specijalnosti zainteresovanih za ovo pitanje.

Drugi, daleko veći, dio knjige ispunjen je izvještajima stručnih saradnika Zavoda o pregledu spomenika, njihovom tehničkom stanju i mjerama koje su preduzete na zaštiti, čišćenju i konzervaciji u periodu za 1958. i 1959. godinu. Izvještaji su podijeljeni po grupama na: umjetničke spomenike i urbanizam;

spomenike etnografije; arheološke spomenike; spomenike tehnike; spomenike narodnooslobodilačkog rata. Svaka grupa spomenika obrađena je po mjestima, poredanim po abecedariju. Na pripremi — po opsegu daleko najvećeg materijala — za umjetničke spomenike i urbanizam, sudjelovali su: Jože Curk, Jaroslav Černigoj, Ivan Komelj, Vlasta Koren, Breda Kovič, Vlado Novak, dr. Nace Šumi, Marjan Vidmar, Sergej Vrišer, dr. Marijan Zadnikar i Milan Zeleznik. Na saradnji kod izvještaja za etnografske spomenike učestvovali su dr. Nace Šumi i F. Š., a za spomenike arheologije veći broj spoljnih saradnika i stručnih referenata Zavoda Slovenije, dok je izvještaj o zaštiti spomenika tehnike pripremio Franjo Baš. Na kraju je kraći izvještaj o stanju zaštite spomenika narodnooslobodilačke borbe, iz kojega se vidi da je služba zaštite spomenika kulture Slovenije evidentirala 2.818 spomenika najnovije naše istorije, raznih vrsta.

U dijelu knjige posvećenom zaštiti spomenika prirode, dr. Angela Piskernik u članku »Narodni parkovi« podvlači, u početku, razliku između mjesnih i gradskih parkova koji su nastali posredstvom i radom čovjeka, i narodnih parkova u kojima »nema ništa naručenog, ništa prinuđenog, ništa zasadenog. Sve što tamo vidimo i srećemo napravila je i ostvarila sama priroda po svojim vječitim zakonima«. Dajući kraće objašnjenje sadržaja jednog narodnog parka, pisac članka ističe da danas u Jugoslaviji ima deset narodnih parkova; samo Srbija, Bosna i Hercegovina, i Slovenija nemaju nijednoga. Crna Gora ima tri: Lovćen, Durmitor i Biogradsku Goru; Hrvatska tri: Plitvička Jezera, Paklenu, i Risnjak; i Makedonija, također, tri: Perister, Mavrovo i Galičicu.

U Bosni namjeravaju proglasiti za narodni park planinu Treskavicu, u Hercegovini Prenj. Slovenija, pak, namjerava ustanoviti šest narodnih parkova, i to: Triglavski narodni park, Kamniška Bistrica, Veliku Planinu, Panovec pri Gorici, Otočec u Dolenjskem, i narodni park Logarska Dolina z Okrešljem.

U dijelu priloga o zaštiti prirode nalaze se i članci: »Zaštita planinskog cvijeća«. »Međunarodna klasifikacija i nomenklatura za zaštitu objekata prirode«, članak Cirila Jegliča »Kako je sada s »Juliano« u Trenti«, Boštjana Kianta »Odonantna fauna Triglavskog narodnog parka«, i Toneta Wrabera »Neke nove ali rijetke vrste flore u Julijskim Alpama«.

Godišnjak »Varstvo spomenikov« VII sadrži brojne fotoilustracije, skice i planove spomenika tretiranih u stručnim člancima knjige

S. Tihic

»KULTURNO NASLEDSTVO«, Izdaje Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Narodne republike Makedonije, Skopje, 1959 godine, str. 84.

Publicistička aktivnost Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode Narodne republike Makedonije u Skopju obuhvatila je štampanje manjih ilustrovanih izdanja u kojima stručnjaci Zavoda tretiraju razna pitanja aktualne problematike konzervatorske službe ove Republike, uz mjestimične pokušaje za naučnom obradom kulturno-istorijske građe njenog bogatog — široj javnosti još dobrim dijelom nepoznatog — spomeničkog fonda. Posljednja u nizu takvih propagandno-popularnih knjiga je ilustrovana publikacija »Kulturno nasledstvo«. To je manja ukusno opremljena i tehnički solidno izvedena knjižica srednjeg formata, čiju isključivu sadržinu čini zbir od nekoliko članaka arhitekata-konzervatora, istoričara umjetnosti i slikara-restauratora unutrašnjih saradnika Zavoda. U najvećem dijelu, oni koriste iskustva svog terenskog rada i praktične konzervatorsko-restauratorske djelatnosti na objektima spomeničke vrijednosti. A u takvim prilikama nije rijedak slučaj da se

iznađu neki novi materijalni dokazi ili otkriju napisi i zapisi koji reflektiraju stanovitno drugačije svjetlo na postanak i umjetničku ili arhitektonsku vrijednost objekta. Uostalom, tim su putem i dosada, i u više mahova, u raznim krajevima naše zemlje, došle na svjetlo dana mnoge nove činjenice koje su iz osnova izmijenile ranija »hvatanja i naučna tumačenja o kulturno-umjetničkim i istorijskim vrijednostima spomenika nacionalnog kulturnog naslijeđa.

I u ovoj prilici, Kosta Balabanov, na primjer, u članku »Crkva u selu Borilovci« opisuje kako je manjim eksperimentom čišćenja utvrdio da se, ispod slojeva živopisa nastalog u drugoj polovini 19 vijeka, nalaze — u ovoj maloj, naučno još neispitanoj, seoskoj crkvi — ostaci mnogo starijeg, likovno zrelijeg, freskociklusa, koji je, najvjerovatnije, mogao nastati krajem. 15 ili početkom 16 vijeka. Samim tim se i spomenička vrijednost ove, davno već napuštene i sasvim zapostavljene crkve iz osnova promijenila i u pozitivnom smislu. Analogna je situacija i sa drugim nalazom, kojega Balabanov opisuje u slijedećem članku, pod naslovom »Crkva u selu Divlje«. I ovdje je, nakon manjeg zahvata na čišćenju živopisa iz druge polovine 19 stoljeća, naišao na dijelove mnogo starijeg i kvalitetnijeg fresko-ciklusa, koji je, vrlo vjerovatno nastao u 17 vijeku.

Dimitar Čornakov u članku »Ikonostas u crkvi sv. Bogorodice Bolničke u Ohridu« opisuje otkriće natpisa (na frizu) u kome je ubilježeno ime majstora Nikole Debelije Lazaropoljca, autora ovog, nesumnjivo, jednog od najljepših drvorezarenih ikonostasa u Ohridu i njegovoj okolini. Natpis je otkriven ispod debelog sloja čađi i prašine, i datira iz 1833 godine. Do ovog otkrića pravljene su razne pretpostavke o tome kada je mogao nastati ikonostas i ko ga je sačinio. Radom konzervatora taj je problem sada definitivno, i sasvim pouzdano riješen.

Zdravko Blažić u kraćoj studiji »Dva aktuelna problema zaštite spomenika kulture« razmatra najprije pitanje liječenja zidnih površina od šalitre (eflorescencija soli), pojave koja je zbog duge vremenske zapuštenosti mnogih naših spomenika, često onih najvrednijih, naniela ogromne štete zidnim slikama (sv. Nikola u selu Varoš — Prilepski, sv. Arhangel Gavriilo u Lesnovu, sv. Bogorodica u selu Mateič, sv. Đorđe u selu Kurbinovo, sv. Dimitrije — Markov manastir) i daje svoj prijedlog za kojega smatra da bi, praktično primjenjivan, mogao veoma koristiti. Po njemu, jedan od najpouzdanijih načina efikasnog suprotstavljanja ovom zlu na našim spomenicima bilo bi isušivanje zidova, nakon čega bi se pristupilo vađenju živopisa, i tek onda liječenju zidova od šalitre. Za dobar primjer takve prakse navodi rezultate postignute kod konzervacije crkve sv. Sofije u Ohridu.

Drugi problem kojega razmatra Blažić u ovom članku je konzervacija umjetničkih predmeta izrađenih u drvu, kakvih u NR Makedoniji ima veliko bogatstvo (predmeti starog crkvenog namještaja, tavani i dolapi kuća građanske arhitekture, stari alati pojedinih grana zanata, ikonostasi i slično). Gnjilež i crvotočina su — po mišljenju Blažića — glavni neprijatelji ovih dragocjenosti pa se kao jedan od primarnih zadataka službe zaštite spomenika kulture u FNRJ nameće traženje efikasnih mjera za uspješno suprotstavljanje ovim štetočinama.

Ing. arh. Krum Tomovski u članku »Konzervacija Emin-begove i Hadži-Kostove kule u Kratovu« opisuje konzervatorski postupak na oba objekta, koji su — u tursko vrijeme — služili za stanovanje uglednijih građanskih obitelji, a i kao odbrambene zgrade. Konzervacija obje ove, ranije već teško oštećene i iz osi nagnute, kule obavljena je 1957 godine.

U zajedničkom prilogu »Neki spomenici jugoistočne Makedonije«, arh. Krum Tomovski i Dimitrije Čornakov opisuju značajnije spomenike i arheološke

lokalitete na koje su naišli prilikom zajedničkog obilaska terena jugoistočne Makedonije i predložili ih za zaštitu. Ovamo spadaju: antičko naselje »Isar« kod sela Marvinci, sahat-kula, stara česma i crkva sv. Ilije u Dojranu, džamije i begovski konaci u selu Ban'ca, i na koncu turbe Mesi Bej-a, kod sela Bansko.

Antonije Nikolovski, u članku »Konzervatorski radovi na crkvi sv. Đorđa u selu Kurbinovo« daje podrobnije objašnjenje o intervenciji konzervatora Zavoda na spašavanju ovog vrijednog likovno-arhitektonskog spomenika.

U daljnjem dijelu knjige dali su svoje priloge: ing. arh. Krum Tomovski »Konzervacija kulturno-istorijskih spomenika u štipskoj i kumanovskoj okolini, 1957 godine«, Dimitrije Čornakov i Spase Spirovski »Ispitivački radovi u manastiru Treskavac«, arh. Krum Tomovski »Veleški majstori i zografi 19 i 20 st.«. Na kraju knjige, Jelena Macan daje nešto dužu, solidno pripremljenu, naučnu interpretaciju pregleda ikona iz Ohrida pod naslovom »Ohridske ikone«.

Popularno-naučna publikacija »Kulturno naslijeđe« ilustrovana je većim brojem fotoreprodukcija, crteža i planova opisanih spomenika.

S. Tihic

»RAD VOJVODANSKIH MUZEJA« broj 8. Izdaje: Vojvodanski muzej u Novom Sadu, Novi Sad, 1959 godine, strana: 321.

Sadržaj osme knjige stručne publikacije »Rad vojvodanskih muzeja« podijeljen je u šest poglavlja: rasprave i članci; izveštaji; prilozii i građa; iz života i rada vojvodanskih muzeja; muzejske zbirke; ocene i prikazi; i bibliografija.

U grupi članaka svrstanih pod »rasprave i članci«, Paola Korošec prilaže kraću studiju pod naslovom »Podela slavonske kulture, njeno poreklo i relativna kronologija« gdje razmatra problem samo užeg kruga slavonske kulturne grupe služeći se tipologijom i pojedinim elementima sa sistematski istraženih nalazišta. Držeći se tog reda ona na kraju zaključuje da:

»1. Slavonska kultura ima četiri glavne podgrupe, koje se uglavnom poklapaju sa dvema vremenskim fazama. U prvu vremensku fazu bi kao najstarija spadala grupa IG. I, a u mladu fazu grupa IG. II, vučedolska i bosanska grupa.

2. Širenje slavonske kulture izvršilo se od zapada prema istoku te se u tom pravcu pomicao i prostor kojeg je ona obuhvatala.

3. Hronološki raspon slavonske kulture obuhvata bakarno i stariju fazu bronzanog doba. U srednjem bronzanom dobu živi naša kultura još samo sa pojedinim elementima.

3. Daljnji život slavonske kulture možemo tražiti u jugozapadnom delu naše države.

5. Poreklo slavonske kulture ne možemo danas tražiti ni u jednoj od sada poznatih starijih kultura na području njenog života i njenog užeg širenja.«

Ivica Degmedžić, u članku »Poraz Boja i Tauriska na Tisi« zadržava se najviše na opisu vladavine moćnog dačkog vojskovođe Burebiste, koji je — u periodu između 65—60 g. prije naše ere — uspio da ujedini dačka plemena, da pobjednički pređe Tisu i zagospodari« u sferi Ilirika, Trakije i grčkih gradova na Bantu, a na sjevernoj granici svoga prostranog kraljevstva dodirivao je plemena iza Karpata... Burebista je svagdje na osjetljivim mjestima mogao ugroziti rimsku granicu, a sam je ostao do kraja života nepobjeđen od Rima.

Slika burnih događaja odrazila se najživlje u Panoniji, kroz koju su tada strujali svi utjecaji osvajača, većim intenzitetom nego ikada ranije. Raznorodna plemena, ilirska, keltska i tračka, koja su ovdje

živjela u simbiozi, pojavljivala su se i nestajala, te brisala trag svega što je značilo granicu i miran sje-dilački život ratara.«

Možda najstarije keltsko pleme Taurisci javljaju se oko izvora Save poslije 225 g. prije naše ere. Zemlja koju su oni zauzeli zvala se Noricum, a nalazila se između Save i Dunava u njihovom gornjem toku. To je djelimično današnja Slovenija i Austrija. Od starina su tu živjeli Iliri, koji nisu nestali dolaskom Tauriska, ali su sve više padali u pozadinu. Drugo moćno keltsko pleme na Dunavu bili su Boji, koji su iza poraza sa Rimljanima, nastanili se na području današnje čehoslovačke i jednog dijela Bavorske.

Pritisnuti sa sjevera Germanima koji su naglo ojačali pod Ariovistovim vodstvom, oni su bili suzbijeni i u svojim prodorima na istok, kuda su se, oduvijek, sa lakoćom kretali. Preporođeni Dačani pod vodstvom Burebiste zaustavili su udružene Boje i Tauriske na Tisi i katastrofalno ih porazili da se poslije toga nisu više nikada oporavili.

Šandor Nad: »Nekropola kod Aradca iz ranog srednjeg veka,« opisuje arheološki lokalitet Mečku, u aradačkom ataru blizu Zrenjanina, u kojoj je 1961 godine, otkrivena srednjevjekovna nekropola. Sistematska arheološka istraživanja počela su 1952, završena 1955. godine. U svemu je na ovome mjestu iznađeno 98 grobova, među kojima i jedan grob konja sa opremom i oružjem ratnika. U njima su nađeni bogati priloci: predice i kopče od željeza i bronz, oklopi pojasa, lanci, pribor za vatru, noževi, mačevi, koplja, ogrlice, naušnice, sjekire, uzengije, luk, zemljani ćupovi i novčić.

Na osnovu tipološkog pregleda grobnih inventara, autor zaključuje da je gro nađenog materijala germanski, a onda hunski. Nekropola se može, dosta približno, datirati u drugu polovinu VI i početak VII vijeka naše ere.

Josip Korošec, u članku »Koštane pločice u avarskim grobovima u Bogojevu«, opisuje nalaz koštanih pločica u avarskoj nekropoli u Bogojevu koje su djelimično, pripadale nomadskom luku zvanom refleksi luk, djelimično ukrasima na tobolcu. Autor iznosi i nekoliko zanimljivih Dodataka o pojasevima oko pasa koji su mogli biti kožnati ili platnjeni.

Dr. Milenko S. Filipović prilaže kraću studiju »Spaljivanje mrtvih kod Južnih Slovena« u kojoj ističe da je praksa spaljivanja mrtvih kod balkanskih Slovena bila češća i više rasprostranena nego što se to obično misli. Potiče iz davnih vremena i vršena je u raznim formama, mada spaljivanje nikada nije bio i isključivi način sahranjivanja, jer je uvijek postojalo i ukopavanje u zemlju.

»Spaljivanje leševa neposredno posle smrti ili naknadno, pošto su proveli neko vreme u zemlji, pa na neki način utvrđeno da su se povampirili vršeno je uvek radi toga da se odnosni pokojnik uništi, da se učini bezopasnim po žive članove zajednice a uništavan je na taj način što mu je telo spaljivano i time mu onemogućavan dalji zagrobni život: duša mu nije imala više gde da stanuje, pa je ona u životinjskom obliku (leptir, ptica), uništavana na vatri. Takve ideje se sadrže u svim izloženim verovanjima. o vukodlacima i vešticama.«

Vera Milutinović, u članku »Ornamentisani sanduci u Vojvodini«, daje pregled ornamentisanih škrinja, koje su, donedavno, u Vojvodini predstavljale važan sastavni dio pukućstva i kućnog namještala, a koje su danas samo muzejski eksponati. Predmet razmatranja su škrinje iz posjeda Vojvodanskog muzeja u Novom Sadu. uz neke primjere uzete iz drugih muzeja. Pisac članka razlikuje sanduke u obliku sarkofaga »koji su po svojoj izradi primitivniji, izrađeni od tvrdog drveta, ukrašeni rezanim geometriskim šarama... Primerci ove vrste sanduka su mnogo ređi nego oni stolarske izrade i susreću se pretežno u za-

padnim krajevima Vojvodine, najviše među stanovništvom koje je u prisnim vezama sa stanovništvom susedne Slavonije i Baranje, a odatle i sa Bosnom, odakle je ovo stanovništvo, po svojoj prilici, doseljeno.

Starost pomenutih sanduka ne može se tačno odrediti. Može se pretpostaviti da su sanduci u obliku sarkofaga veoma stari i u svakom slučaju mnogo stariji od onih sa ravnim poklopcem...

Drugu vrstu čine sanduci od mekog drveta, koje su izgrađivali isključivo stolari. Daske od kojih su izrađeni su žlebljene, a poklopac im je uvek ravan... Svi sanduci ove vrste obojeni su i ukrašeni isključivo cvetnim ornamentima, koji se nalaze na prednjoj strani sanduka a ponekad ih ima i na bočnim stranama...«

Dr. Pavle Vasić, u članku »Paja Jovanović«, daje kraći osvrt na ličnost i djelo ovog velikog srpskog slikara, čiji nacionalni žanr i istorijsko slikarstvo »predstavljaju kulminaciju u svojoj vrsti, najbolje i najviše što je ostvareno kod Srba na tom polju. Po tim vrstama Paji Jovanoviću je određeno visoko mesto u istoriji naše novije umetnosti. Ali da bi se bolje ocenila veličina ovog majstora, neophodno je potrebno proučiti sistematski njegovo ogromno delo koje još nije dovoljno poznato. Tek ono će doprineti da se o umetničkom stvaranju, ulozi i značaju Paje Jovanovića donese potpun i konačan sud. Jedno je sigurno. Paja Jovanović nije bio od onih umetnika koji su tražili nove puteve, ali u granicama naših mogućnosti, u okviru naše umetnosti, on je ostvario najviše vrednosti.«

Dr. Dejan Medaković u članku »Predstave vrlina u srpskoj umetnosti XVIII veka« tretira tri grupe vrlina: hrišćanske, pastirske i vladarske »čija nesvakidašnja pojava u srpskom slikarstvu toga doba tačno odgovara načinu na koji su one obrađivane u evropskom baroku.«

Autor članka razmatra zatim tri karakteristična slučaja (»Četiri hrišćanske vrline na ikonostasu crkve u Ečki«, »Alegorijska pretstava ždrala na arhijerejskom stolu u crkvi manastira Krušedola«, »Lik cara Dušana u Žefarovićevoj knjizi 'Izobraženij oružij' iliričkih« iz 174«), na kojima — nakon razmatranja idejno-ikonografske problematike — gradi svoj sud o velikoj ulozi »amblematske literature ruskog porekla za obogaćenje likovne tematike našeg XVIII veka.« Kopiranje iz amblematskih zbornika — prema Medakoviću — treba posmatrati kao tipičnu pojavu baroknog svijeta, dok, s druge strane, pojavu pastirske vrline budnosti, a posebno predstavu glorifikovanja vladarskih vrlina cara Dušana, vezuje — preko direktnih analogija — »za uzore koje su naši umetnici preuzimali u neposrednom dodiru sa tekovinama zapadnjačke umetnosti. Ukrštanje tih različitih uticajnih puteva na našem području, tačnije, njihovo raščlanjavanje i analiziranje, omogućiće konačno da se sa znatno više sigurnosti postavi i fiksira srpska barokna ikonografija.«

Miodrag Jovanović, u članku »Prilog proučavanja uticaja ruske grafike na srpsku umetnost sredine XVIII veka« utvrđuje da se kontaktima sa ruskom grafikom formirao zaobilazni put prodiranja baroknih elemenata u srpsku umjetnost. Neka, pak »presudna uloga ruskih uticaja isključuje se već time što su se srpski majstori sredine XVIII veka koristili i direktnim zapadnim predlozcima... Stoga ruski uticaji ostaju jedna paralelna komponenta neposrednom zapadnom baroknom strujanju, značajna i nedovoljno ispitana, ali označenih hronoloških granica i određenoj karaktera.«

Mihalj Mikeš, u članku »Prilog poznavanju prezimljavanja miša humkaša«, daje svoj doprinos ekološkom posmatranju i ispitivanju ovog štetočine, koji, sklon masovnom umnožavanju, nanosi ogromne štete poljima žitorodnih oblasti Vojvodine i Srbije. Zato je poznavanje života ovog glodara »od naročitog zna-

čaja za poljoprivrednu praksu, pošto je racionalno, aktivno i uspešno suzbijanje jedne štetočine jedino moguće ako su njena ekologija i način života dobro poznati...«

U grupi »izveštaji« svoje priloge dali su: Milorad Girić »Grobovi iz ranog bronzanog doba u Ostojićevu«, dr. V. Popović i H. Galović »Bibliografski pregled najnovijih arheoloških istraživanja u Rumuniji«, a u grupi »prilozi i grada«: J. Korošec »Neolitski grob u Bogojevu«, Pavle P. Velenrajter »Spomenici iz turskog doba u Somboru«, S. Putnik »Jedan kasni odjek sensimonizma kod nas«, Živan Kumanov »Konferencija u Turiji 1942«, R. Mamuzić »Zanatske slave srpskih esnafa u Zemunu i njihovi barjaci«, I. Bah »Tri ikone iz 1687 godine u Galeriji Matice srpske u Novom Sadu«, i Miodrag Jovanović »Ikona sv. Nauma iz Narodnog muzeja u Beogradu«.

U dijelu knjige pod naslovom »Iz života i rada vojvodanskih muzeja«, s prilogima su zastupljeni: Zika Tadić »Rezultati i perspektive razvitka Muzeja radničkog pokreta i Narodne revolucije (Vojvodine)«, Milan Vranić »Godišnja skupština muzejsko-konzervatorskih radnika NR Srbije — Podružnica za Vojvodinu«, Jožef Erdelji »Konzervacija rimske pozlaćene fibule«, Dejan Radovanović »Izložba — Četrdeset godina revolucionarnog rada KPJ, SKOJ-a i sindikata u srednjem Banatu — u Narodnom muzeju u Zrenjaninu«, Mira Jovanović »Izložba povodom proslave 40-godišnjice KPJ u Galeriji Narodnog muzeja u Zemunu«, R. Mamuzić »Izložba slika Paje Jovanovića u Vršcu« i Zagorka Marinković priloge: »Dve izložbe naivnih slikara u Galeriji Narodnog muzeja u Zemunu« i »Izložba »Gрадani Zemuna i Srema na portretima XIX veka«, dok u dijelu pod naslovom »Muzejske zbirke«, Jelena Andrejević-Lazić daje prilog »Zbirka vojvodanskih čilima u Etnografskom muzeju u Beogradu«, a Milorad Marčetić »Oološka zbirka koju je prikupio Dr. Trišler«.

Uz »ocene i prikaze«, »bibliografiju«, »razmenu publikacija« i »nekrologe«, osma sveska stručne publikacije »Rad vojvodanskih muzeja« sadrži veći broj fotoilustracija, skica, crteža, planova i šematskih prikaza opisanih spomenika.

S. Tihic

»ZBORNİK« broj 5. Izdaje: Muzej primenjene umetnosti, Beograd, 1959 g., strana: 164.

Sadržaj pete knjige »ZBORNİK«-a, stručnog glasila Muzeja primenjene umetnosti u Beogradu sadrži pet poglavlja: rasprave; priloge; građu; izveštaje; bibliografiju i razmjenu publikacija.

U grupi »rasprave«, dr. Angelos Baš. u članku »Kaputi i ogrtači u Sloveniji od XIV do XVI stoleća«, daje dosta preglednu sliku razvoja nošnje u Sloveniji od 14 do 16 vijeka sačinjenu na osnovu studija očuvanog zidnog slikarstva i vajarskih djela na području ove Republike. Taj je razvoj, u pogledu forme, dosta ujednačen i ne pokazuje veće stilske oscilacije sve do 17 stoljeća, kada nastaju suštinske promjene na prelazu u period barokne kulture oblačenja. Pisani izvori iz 16 vijeka pomogli su autoru da dopuni svoju građu i o staleškim okvirima u nošnji, o proizvodnji, te materijalima i cijenama pojedinih dijelova odjeće.

Zagorka Jane, u članku »Islamski elementi u srpskoj knjizi«, ističe da je »islamski uticaj u srpskoj knjiži postojao i da nije bio prolaznog karaktera. Ovim se ne tvrdi da je postojala opšta izlamizacija ukrasa i opreme naše knjige, ali su se islamski elementi pored ostalih, u njoj uporno držali od svoje pojave u XIII veku, pa do izumiranja stare srpske štampare i rukopisne knjige, pedesetih godina XVIII veka. S obzirom na to da su ispitivanja srpske umet-

nosti XVI i XVII veka još uvek u toku ovim nisu iscrpni ni svi islamski elementi koji se u njoj još uvek mogu otkriti.« Ukazujući na možebitne druge puteve kojima se, također, dospjevali islamski uticaji u srpsku umjetnost, posebno u knjigu, autor članka upućuje na dolazak Turaka na Balkan i njihovo dugo zadržavanje u našoj sredini kao na presudan faktor svjesnog ili nesvjesnog preuzimanja elemenata, osobito islamske dekorativne umjetnosti (dijelovi odjeće i obuće, ornamentika u »stilu rumi«, nautova vreža, motivi islamske arhitekture i drugi elementi stilizovane ili naturalističke floralne ornamentike — lala, karanfil, divlja ruža, kita turskog cvijeća), iako su mogući i drugi putevi prenošenja islamskih elemenata u srpsku umjetnost, na primjer, preko jermenskih rukopisa, još više preko Italije, osobito Venecije, u kojoj su skoro dva vijeka bile štampane srpske knjige i zato »ne treba odbaciti mogućnost da su islamski elementi u našoj štampi inspirisani i venecijanskom knjigom.«

Dr. Verena Han u podužoj studiji »Značaj palestinskih eulogija i liturgijskih predmeta za noviju umjetnost kod Srba — XVII—XVIII stoljeće« razmatra mjesto i ulogu koje su u razvoju mjetničkog stvaranja srpskih majstora 18 i 19 st. odigrale donešene palestinske eulogije. Njihovim izučavanjem »ne proširuju se samo dosadašnji podaci o kretanju poklonika Srba u Palestinu, niti se samo objašnjavaju neki momenti iz srpske crkvene historije. Upoznavanjem hadžiskih spomen predmeta palestinskog porijekla iz XVII i XVIII stoljeća djelimično je dopunjen njihov dugačak, tek fragmentarno poznat razvojni put u završnoj, iako ne najkvalitetnijoj fazi. Moglo se konstatovati da u muslimanskom okruženju i u službi religije, a za potrebe pravoslavnih vjernika, komercijalizovana sitna umjetnost Palestine XVII i XVIII stoljeća održava i produžuje život arhaičnim, za njeno tle specifičnim ikonografskim ornamentalnim vrijednostima, a također usvaja savremene elemente evropske umjetnosti, posebno iz Rusije, djelimično iz Austrije, da bi ih, preradene posredstvom eulogije, ponovo vratila na evropsko tle...«

U »prilogima«, dr. Bojana Radojković daje članak »Jedna nepoznata grupa drvenih krstova sa reljefima praznika«, gdje obrađuje porijeklo, ikonografiju i umjetničke kvalitete tri drvena krsta (dva iz crkve sv. Trojice u Plevljima i jedan iz Muzeja srpske pravoslavne crkve u Beogradu) s reljefima praznika. Krstove su radili u Veneciji »majstori grčkog porekla, koji su se držali starih tradicija i koristili stare uzore, unoseći pokatkad savremene elemente stilova. U ovim radionicama su sigurno izrađivani crveni krstovi sa reljefima praznika koji su bili izvoženi u krajeve pod Turcima isto onako kao što su se u Veneciji štampale srpske knjige da bi se izvezile u srpske krajeve. Na taj način su i sva tri krsta dospela k nama. Plevljski i Simeonov su vremenski bliski, dok je ravanički nešto mlađi, ali sva tri pripadaju jednoj radionici, koja je verovatno bila u Veneciji.« Sva tri krsta autor datira u XVI vijek.

Zagorka Janc, u članku »Srpska grafika XVII veka«, opisuje pet drvoreznih klišea, odnosno sedam ikona, budući su dvije od njih dvostruke, iz posjeda Muzeja primenjene umetnosti u Beogradu, i Muzeja srpsko-pravoslavne crkve, nastale od kraja XVI do kraja XVII st., da bi — nakon analize ikonografskih motiva, ornamentike i tehnike reza — iznijela stav po kome je »drvorezna ikona posebna grana grafike, i pored svoje neosporne veze sa ilustracijom u štampanoj knjizi, gde je osnovna i jedina tehnika bio također drvorez...« Drvorezna ikona, koja je u narodu dobila ime »СТАМПИЊ« u navedeno vrijeme, bila je jedan od najpopularnijih oblika likovnog stvaralaštva, naročito na teritoriji Srpske patrijaršije u Peći.

Dr. Dejan Medaković, u prilogu »Dve istoriske kompozicije slikara Joakima Markovića iz 1750«, razmatra pojavu dviju slika istorijskog žanra (»Srbi i Hrvati primaju privilegije od vizantskog cara Vasilija Makedonskog« i »Srbi primaju privilegije od cara Rudolfa II 1612 godine«) malo poznatog srpskog slikara 18 vijeka Joakima Markovića, koje ne samo tematski već i svojim stilskim karakterom pokazuju znatna odstupanja u odnosu na dotadašnju srpsku umjetnost, naznačivši umnogome usvajanje baroknih formi, čime — u određenom opsegu — svojim prisustvom utiru puteve novom kretanju u srpskom slikarstvu druge polovine 18 vijeka.

U dijelu »grada«, Ruža Lončar pojavljuje se s prilogom »Turski tanjiri iz Kutahije«, gdje opisuje tri tanjira iz posjeda Muzeja primjenjene umetnosti u Beogradu, koji predstavljaju zanimljive primjerke turske keramike u našim krajevima. Po tehničkim osobinama (polufajans), boji i ornamentici, ovi tanjiri imaju najviše srodnosti sa kutahiskom keramikom 17 vijeka.

U daljnjem dijelu »grade«, Ljubinka Kojić iz Trebinja prilaže članak »Antimins zografa Rafajla Dimitrijevića«, Leontije Pavlović »Dečanski natpisi duboresca Trajka«, i dr. Miroslava Despot »Umjetno-obrtna proizvodnja Hrvatske na izložbi u Trstu 1882. godine.«

U dijelu knjige »izveštaji«, Ruža Lončar prilaže napis »Prosvetna delatnost Muzeja primjenjene umetnosti u 1958 i 1959 godini«, a Miodrag Suzović »Pregled izložbi u galeriji Muzeja primjenjene umetnosti — period 1956 i 1969 godine.«

U dijelu »Bibliografija i razmjena publikacija«, Mirjana Jevrić priložila je izvode: »Periodične publikacije u biblioteci Muzeja primjenjene umetnosti« i »Razmena publikacija.«

»Zbornik« br. 5 opremljen je većim brojem foto-illustracija i crteža opisanih predmeta.

S. Tihic

»ZBORNIK RADOVA NARODNOG MUZEJA«, knjiga II. Izdaje: Narodni muzej, Beograd, 1959. god., str. 452.

Sadržaj druge knjige »Zbornika radova Narodnog muzeja« podijeljen je na: članke i studije; priloge; i izvještaje odeljenja Muzeja o radu u 1958—59 godini.

U grupi »članci i studije«, dr. Draga Garašanin daje kraću studiju »Tri priloga rasvetljavanju problematike metalnog doba naše zemlje«, gdje — u prvom dijelu — pokušava da, kroz stručnu analizu nekoliko predmeta nepoznatog grobnog nalaza sa kolima, da nov doprinos »poznavanju poznog metalnog doba bosansko-hercegovačkog tipa«, budući se na njima već jasno uočava prodiranje »jakog keltskog uticaja na bosansko-hercegovačku teritoriju... ali je nesumnjiva činjenica da je, s jedne strane, veoma jak ilirski elemenat morao živeti veoma dugo u području koje posmatramo, mada je, isto tako poznato da je taj elemenat bio prijemčiv i za uticaje sa strane, počevši još od doba cvetanja te kulture, što je evidentno i u importima, kakve, naprimer, nalazimo na Glasincu. Keltski upadi ili uticaj koji je bio očigledno veoma jak i koji je svakako prodirao jadranskom obalom, zalazeći u ovom slučaju i u unutrašnjost, naišao je ovde na veoma snažan lokalni elemenat koji u ovom, kao i u drugim nalazima, afirmira održavanje svoje individualnosti...«

U drugom dijelu ovog članka autor tretira bronzanu figuricu čovjeka koji sjedi na četverougaonoj ploči kao nov primjer makedonskog halštata, u trećem ilirski mač iz Benkovca.

Dušan Krstić prilaže kraći članak »Katenski nalazi iz Brestovika« u kojemu opisuje nekoliko predmeta nađenih, 1953. godine, na lokalitetu Visoka Ravan, a koji, vjerovatno, predstavlja jednu grobnu

cjelinu (mač s koricama i gvozdanim pojasom u obliku lanca, dijelovi štita, tri koplja, dvije fibule, narukvica, kameni brus, nož, dvije gvozdene cijevi, novčić i dijelovi posude).

Milivoje Veličković, u članku »Olovni okviri antičkih staklenih ogledala iz Narodnog muzeja« opisuje deset olovnih okvira koji pripadaju vrsti tzv. konveksnih staklenih ogledala sa olovnim slojem za reflektovanje, porijeklom iz raznih mjesta u Podunavlju, nabavljenih za Muzej putem otkupa slučajnih nalaza. Autor članka iznalazi među njima sedam tipova, koji su formalno dosta zanimljivi i relativno rijetki.

Branka Jeličić »Bronzani žišci u Narodnom muzeju« opisuje grupu od petnaest veoma interesantnih i značajnih primjeraka bronzanih žižaka rimskog doba, sada u posjedu Narodnog muzeja u Beogradu, gdje su, pretežno, došli putem otkupa. Potiču, uglavnom, iz Podunavlja.

Đorđe Mano-Zisi »Prolegomena uz probleme kasnoantičkog mozaika u Ilirikumu« pravi osvrt na podne mozaike kasnorimskog i ranovizantijskog perioda otkrivene, u posljednje vrijeme, u antičkim građevinama Srbije i Makedonije (Gamzigrad, Stobi, Ohrid, Bitolj, Caričinograd). »Ovi podni mozaici su deo velike slikarske umetnosti antike, i kao likovna izražavanja u emblemama, iako ih gledamo kao produkte primjenjene umetnosti u unutrašnjoj arhitektonskoj dekoraciji. Oni se upravo u okviru te arhitektonske dekoracije sa plastičnim i slikarskim efektima izdvajaju kao značajan poseban fenomen u doba kasne antike. U liniji razvoja zanimljiv je njihov odnos prema ranijoj staroj helenističkoj i rimskoj tradiciji.«

Desanka Milošević, u članku »Zaštitna iskopavanja u Popovcu«, opisuje slučajne (srebrne i bronzane minduše, bronzane narukvice i karike, niska bobaca od staklene paste) i arheološke (bronzani prsten, par naušnica, niska staklenih bobaca i posuda pečene gline) nalaze iz slavenske nekropole (od trideset grobova) u Popovcu, otkrivene, i djelimično sistematski iskopane, 1951 godine. Nađeni materijal je očišćen i konzerviran.

Dr. Mirjana Čorović-Ljubinković, u kraćoj studiji »Nekoliko sačuvanih ikona starog gračaničkog ikonostasa XIV veka, i problem visokog ikonostasa u našem srednjem veku«, vrši likovnu i istorijsku analizu pet ikona (jedna s predstavom Hrista, i četiri s likovima apostola) koje su pripadale starom ikonostasu manastirske crkve u Gračanici, i bile u sastavu dobro poznate kompozicije Deisisa, na kojoj su, što je vrlo rijetka pojava, sve ličnosti predstavljene u cijeloj figuri. Autor ih datira u drugu polovinu 14 st., i smatra da su bile smještene na način što su u središtu kompozicije bile ikone Hrista, Bogorodice i Jovana Preteče, a sa strana po šest apostola. »Kompozicija je nesumnjivo bila smeštena na ikonostasu, u drugom redu, na arhitravnoj ploči ili iznad nje, što znači da je Gračanica imala viši ikonostas sa dva reda ikona već u XIV veku«. Ovaj momenat je veoma važan jer mijenja doskora ustaljeno mišljenje »da su naši stari srednjevjekovni ikonostasi bili nevisoke pregrade, na kojima su se nalazile obično samo dve ili tri prestone ikone... usto se, u ruskoj literaturi neprestano tvrdilo da je visoki ikonostas, sa nekoliko redova ikona, ruska tvorevina, i da je nama došao ili direktno iz Rusije ili preko Svete Gore. A to je trebalo da se desi kasnije, u tzv. turskom periodu.«

Međutim ova konstatacija u ovakvom obliku ne stoji. Svi naši ikonostasi u stilu srednjevjekovnog stvaranja, tj. svi oni iz tzv. turskog perioda, imaju najčešće dva reda ikona, a samo po izuzetku tri reda, i svi se vezuju, kao što ćemo videti, za vizantijske i naše srednjevjekovne ikonostase sličnog oblika. Visoki ikonostas ruskog tipa, sa nekoliko redova ikona, koji u celini zatvara apsidu, javlja se kod nas tek u XVIII veku, sa ostalim elementima ruskog uticaja na tadašnji naš jezik, književnost i slikarstvo.«

Mirjana Tatić-Đurić, u članku »Danil među lavovima — jedan primjerak novgorodske slikarske škole XV veka«, vrši opširnu likovno-estetsku i istorijsku analizu jednog od najstarijih primjeraka starog ruskog ikonopisa iz posjeda srednjovjekovnog odjeljenja Narodnog muzeja u Beogradu. Datira ga u drugu polovinu XV st., i stavlja u okvir stvaralaštva novgorodske škole. »Pri tome bi pojam škole trebalo shvatiti u širem smislu, tj. kao školu koja je obuhvatala rad čitavog niza lokalnih savremenih radionica, jer se nešto grubi i provincijski karakter ikone Danila može jedino tako tumačiti, iako se on ipak vezuje za jednu od dominantnijih, specifično ruskih nacionalnih škola, za stvaranje Novgoroda.«

Gordana Tomić-Trivunac »Epitrahilj Mana Ključara« opisuje zanimljiv vlaški epitrahilj, s početka 16 st., sada u posjedu Narodnog muzeja u Beogradu, poznat pod imenom »epitrahilj Mana Ključara«. Vez je grana primjenjene umjetnosti u kojoj je vlaška umjetnost došla do svog najvećeg uspona. Njen cvat pada u razdoblje od 14. do 16. st., kada je i nastao pomenuti epitrahilj, koji je — vrlo vjerovatno — donijet, kao poklon, iz Vlaške, u manastir Rusnicu, blizu Prizrena. a kada je ovaj opustio, prenijet je u crkvu sv. Marka u Prizren, odakle ga je jedan od njegovih igumana poslao, kasnije, u Beograd.

Dr. Rastislav Marić u članku »Iz numizmatičke zbirke Narodnog muzeja« daje podatke o zbirka zlatnog novca i novčanica, koje su sada potpuno srede, kao i podatke o nekim riedim a vrijednim primjercima srpskog srednjovjekovnog novca. Zbirku zlatnog novca, koja je 30. juna 1959. godine, ukupno brojala 2.175 različitih antičkih, srednjovjekovnih i modernih zlatnika, 45 izmišljenih srpskih srednjovjekovnih zlatnika i 11 pozlaćenih novaca i falsifikata ne računajući oštećene primjerke (42) koji se ne mogu upotrijebiti za zbirku, sačinjavaju, u najvećem dijelu, primjerci iz ostava koje obuhvataju vrijeme od I st. pr. n. e. do kraja 19 st. (ukupno 1186 kom.) Nabrojaćemo 12 ostava koje najvećim dijelom sačinjavaju zbirku zlatnog novca: iz Bačkog Obrovca, iz Batajnice, iz Stobi, iz Gornjeg Viljeva iz Paraćina, iz okoline Pančeva, iz Smoljinca, iz Titovog Užica, iz Bojevca, iz Studenice, s nepoznatog nalazišta, i, iz Aleksinca Zbirka novčanica je 30. juna 1959. godine, imala 2 693 komada originalnih novčanica i falsifikata iz naših zemalja i iz mnogih evropskih država prema ukupno 83 komada koliko ih je zatečeno avgusta 1945. g. Naročito su dobro zastupljene ruske novčanice, od kojih je načinjena čitava zbirka za period između 1898. i 1923. g., gdje se nalaze i pojedini veoma rijetki primjerci.

Vera Ristić u članku »Stefan Tenecki u Rumuniji« daje prilog boljem poznavanju ovog malo poznatog srpskog slikara druge polovine 18 st., koji je »ušao i u rumunsku stručnu literaturu, što je razumljivo s obzirom na to da je po poreklu, izgleda, bio sa teritorije rumunskog dela Banata, iz Arada. a sigurno je da je tamo dosta vremena živeo i ostavio znatan broj radova ...

Kod nas je interesovanje za Stefana Teneckog poraslo u poslednje vreme, uglavnom otkako je pronađen njegov Autoportre, koji se sada nalazi u zbirci Galerije Matice srpske u Novom Sadu. Otada je nađeno još nekoliko njegovih radova, među kojima i jedan ikonostas, a otkriveni su i neki podaci o njegovom životu. Tako je sada — kad se zna da je neko vreme bio slikar pri arhiepiskopskom dvoru u Aradu, kod episkopa Isaija Antonovića — jasno da putevi za ispitivanje njegove slikarske zaostavštine vode neminovno u Arad. Tragovi na koje sam tamo naišla zanimljivi su, ali i nedovoljni, i mogu da posluže samo kao jedna od polaznih tačaka za dalje traganje u tom pravcu«.

Opisujući dvadesetak ikona ovog slikara na koje je naišla u Rumuniji, pisac članka zaključuje da broj umjetnikovih radova u ovoj zemlji mora biti daleko veći. Njihovim otkrivanjem i ispitivanjem ličnost i djelo ovog zanimljivog srpskog slikara epohe baroka bili bi, nesumnjivo, kompletnije osvijetljeni

Dr. Miodrag Kolarić u kraćoj studiji »Teodor Ilić Češljara«, daje pregnantno tumačenje života i umjetničkog djela ovog talentovanog srpskog slikara druge polovine 18 st. (1746—1793. god.). Studija sadrži slijedeća poglavlja: uvod, nagađanja, izvore, studije, stil, sveta Varvara, Preteča, i zaključak, čija završna misao glasi: »Ukoliko ovaj umetnik deli sa Kračunom Teneckim i Orfelinom slavu osnivača našeg kasnobaroknog slikarstva, onda je on usamljen kao sledbenik najradikalnijih likovnih shvatanja toga vremena: klasicizma«.

Jovan Sekulić, u članku »Minhenska škola i srpsko slikarstvo« — u nedostatku arhivskog materijala Minhenske slikarske akademije, koji je sav propao u posljednjem ratu — iznosi podatke koje je našao u dvije »upisne knjige« (jedna vođena od 1841 do 1884, druga od 1884 do 1914. god.), a iz kojih se može pratiti dolazak naših slikara na Akademiju »počev od Đure Jakšića, koji se upisao 29. oktobra 1853., u svojoj 22 godini, iako se sve do danas kod nas govorilo i pisalo da se Đura nije uopšte upisivao na Akademiju — pa sve do Vase Pomorišca, koji je 6. maja 1914. godine došao na klasu profesora Hackla«. Uz kraći istorijat same Akademije, autor članka priložio je izvod imena naših umjetnika sačinjen prema podacima iz obje upisane knjige.

Radmila Mihailović, u kraćem članku »Dve slike Aleksandra Magnasco-a«, vrši likovnu analizu i upoređenja karakterističnih elemenata forme da bi izvela zaključak po kome bi »Pejzaž s Jovanom Pretečom« (inventar slika Strane galerije pod brojem I. str. 462) mogli pripisati trećem Magnascovom periodu rada (1711—1731), s tim što bi se djelo moglo uvrstiti među vrhunska slikarstva ostvarenja u ovom žanru. Najvjerovatnije da je slika nastala nešto prije 1720. godine. Drugu sliku »Vojnici u ruševinama«, iz posjeda Narodnog muzeja, koja se, inače, i općenito, smatra kao Magnascova, autor članka — nakon stilske analize i upoređenja — pripisuje Clementu Spera, umjetniku manje snage i talenta, ali koji radi u maniru svog velikog savremenika. Sliku datira u prvu polovinu druge decenije 18 vijeka.

Momčilo Stevanović u kraćoj studiji »Odilon Redon u zbirci Narodnog muzeja u Beogradu«, nakon osvrt na život i djelo velikog francuskog slikara, umjetničkog kritičara i estetu, opisuje jedanaest Redonovih radova (deset crteža i jedno ulje) iz posjeda Zbirke francuskih umjetnika u Narodnom muzeju.

U dijelu knjige pod naslovom »prilozi« zastupljeni su slijedeći stručni saradnici: Blaženka Stalio, s prilogom »Nekoliko rano-bronzanodopskih elemenata na keramici sa Gradca«, Radoslav Galović »Praistorisko naselje »Jelenac« kod Aleksinca«. Đorđe Manojzić »K problematici nalaza iz Tekije« i »K pitanju stratigrafije u Stobima«, Nada Todorović »Francuske medalje iz Numizmatičke zbirke Narodnog muzeja u Beogradu« i, dr. Katarina Ambrozić i Vera Ristić »Prilog biografijama srpskih umjetnika XVIII i XIX veka iz arhive Akademije likovnih umjetnosti u Beču«.

»Zbornik radova Narodnog muzeja« u Beogradu, knjiga II, ilustrovan je ograničenim brojem fotoilustracija.

S. Tihic

»S U M E R« Arheološko-istorijski časopis. God. XVI, sv. 1—2. Izdanje Generalne direkcije spomenika u Iraku. Bagdad 1961. god.

Ovaj dvobroj »Sumera« sadrži nekoliko radova i rasprava na arapskom, engleskom i francuskom jeziku iz područja arheologije, jezikoslovlja i historije. Veći dio radova su arheološkog karaktera.

U uvodniku Bakir Taha, direktor Generalne direkcije spomenika govori o dosadašnjim istraživanjima i proučavanju kulturnog blaga u republici Iraku. Rezultati tih radova objavljuvani su i u ovom časopisu, koji redovno izlazi već šesnaest godina. Autor se osvrće posebno na obimne arheološko-istraživačke radove izvršene u području Dokana koji je predio izgradnjom brane potopljen 1959. godine. Ovaj predio je bio nastanjen još od ranog preistorijskog doba. Ova ispitivanja su vršili domaći stručnjaci i odatle spasili mnoge za nauku važne spomenike. Tako isto su obavljani radovi u okolini Šehri Zura. U najnovijim istraživačkim radovima u Iraku sudjelovali su i strani istraživači na nekim terenima. Na kraju članka autor ističe da se dosada vrlo mnogo učinilo na spašavanju spomenika.

Članak »Istraživanja u području Reja u Iraku« je referat, kojeg je Fuad Sefer kao vođa delegacije Iraka pročitao na kongresu arheologa, održanom 10—20 novembra 1959. g. u mjestu Fas u Magrebu. To je zapravo izvještaj o radu Generalne direkcije o njenim dosadašnjim uspjesima i nedostacima na polju istraživanja i zaštiti kulturnog blaga Iraka.

Sejid Abud eš-Šaledži, advokat u članku »Bagdad u devetnaestom vijeku« prevodi sa engleskog 19 i 25 poglavlje djela »Arabistan: or the Land of »The Arabistan Nihgts« being Travels Through Egypt, Arabia, and Persia, to Bagdad (London, 1875)«. Autor ovog djela Fogg William Perry u spomenuta dva poglavlja je opisao neke institucije Bagdada koje je posjetio 1874. godine.

Prof. dr. H. J. Lenzen izvještava o radovima na arheološkom istraživanju u kompleksu poznatog nalazišta Uruk, današnja Warka. Pretraženi su objekti koji pripadaju kasnoj fazi, tzv. Uruk IV. do VI.

Dr. Georges Roux izvještava o najnovijim iskopinama u području jezera Hammar. Ovdje je sa nekoliko lokaliteta dobiven materijal iz raznih perioda, od novo babilonskog vremena do islamske civilizacije.

Vrlo zanimljiv je prilog D. Homesa o životu u Hatri promatranom na temelju nekih skulptura. U opisu je obuhvaćeno vrijeme između 250 g. pr. n. e. do 226 g. n. e., tj. period Parta. Hatra je u to doba bila važan kulturni centar u Mezopotamiji, a u vremenu

od 1950 do 1955. iskopanih 11 hramova govore o vrlo šarolikom politeizmu stanovnika ovog grada. Pored božanstava arapskog porijekla, tipičnih za Hatru, ovdje su bili poštovani derivati grčkog Olimpa, a prije svih Atena, Hermes, Herkules, Had i Helios. Hatransko trojstvo čine bog Otac, božica Majka i bog Sin. Autor se ne bavi samo iznošenjem fakata o ovom kultu, nego na temelju sačuvanih statua rekonstruira nošnju i nakit, a prema tome privredne i političke prilike u gradu, njegove veze sa arapskim svijetom, a pogotovo odnose sa Grčkom i Rimom. Invazijama Trajana i Septimija Severa Hatra je potpuno uključena u Rimsko carstvo, sa svim posljedicama koje je je sa sobom donosilo takvo vrijeme.

Koristan je prilog Gurgis Awada koji sadržaje bibliografiju arheoloških radova u Mezopotamiji za period 1955. do 1959. Bibliografija je sastavljena po lokalitetima, pa je tako vrlo pregledna.

Filološkog karaktera su dva rada iz pera Dr. Ibrahim Samurajje, profesora Filozofskog fakulteta u Bagdadu. U jednom od njih autor govori o množini u arapskom jeziku, a drugi je rad zapravo kritika na raspravu »Arapski, Aramejski, Hebrejski«, koju je u »Sumeru« 1958. g. napisao Abdul Hak Fadil.

Sejid Nasir Nakšibendi stručno opisuje nekoliko astronomskih instrumenata koje je kao poklon dobio Irački muzej u Bagdadu iz ostavine astronoma Abdul Halima Hafatije.

U prilogu »Kopanja u Teli Wilaya« autor Tarik Abdulvehab opširno govori o kopanjima vršenim 1958. g. u spomenutom području, gdje su osim građevina nađeni brojni predmeti i nakit, statue i grobnice. Istog karaktera je i prilog Abdulkadir Hasan Takritije koji izvještava o kopanjima vršenim 1956. g. u Tell-Deimu.

Šalim el-Alusi piše jednu kratku raspravu o najstarijim prijateljima čovjeku iz životinjskog carstva.

U rubrici »Dopisi i vijesti« ima više kraćih priloga kao: Izvještaj o proslavi povodom otvorenja restaurirane medrese Mustansirije, preuređene za stalnu izložbu predmeta prosvjetne struke, a naročito starih rukopisa, kaligrafskog pribora, starih zemljopisnih karti itd. Zatim slijedi izvještaj o radovima na konzervaciji munare u Irbilu, 1959. godine; Nekrolog Sir Leonardu Wolley-u, poznatom engleskom arheologu, koji je umro 20 februara 1960; O posjeti muzejima u Iraku od strane prof. G. Meyer-a i konačno Izvještaj o radu Generalne direkcije spomenika u Bagdadu za 1959—1960 godinu.

D. B. — M. M.